

BS/91/2012

AUTORYTARYZM POLITYCZNY

Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku
11 stycznia 2012 roku

Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej
ul. Żurawia 4a, 00-503 Warszawa
e-mail: sekretariat@cbos.pl; info@cbos.pl
<http://www.cbos.pl>
(48 22) 629 35 69

Od niemal dwóch dziesięcioleci badamy stosunek Polaków do demokracji. Przez cały ten czas odnotowujemy niezmiennie wysokie poparcie dla obowiązującego ustroju, a przeważająca część respondentów jest przekonana o jego wyższości nad innymi formami sprawowania rządów¹.

Demokracji przeciwstawiany jest reżim autorytarny, w którym władza nie należy do narodu, a skupia się w rękach charyzmatycznych przywódców oczekujących od obywateli pełnej podległości. Z autorytarnym systemem politycznym wiąże się sformułowana na gruncie psychologii teoria, której początki sięgają połowy XX wieku i prac Theodora Adorna – prekursora koncepcji osobowości autorytarnej (konglomeratu postaw, takich jak uległość, bezkrytyczne podporządkowanie się rządzącym, konwencjonalizm, tendencja do etnocentryzmu oraz ogólna wrogość i lęk przed innością, mających źródło w silnie ugruntowanym przekonaniu o hierarchizacji otoczenia społecznego; rzutujących na jego recepcję i nawiązywane relacje)².

Przeświadczenie o niezmienności porządku społecznego wydaje się sprzyjać akceptacji ładu autorytarnego – aprobacie elitaryzmu oraz relatywnie mniejszych swobód obywatelskich. Jakiej części polskiego społeczeństwa jest ono bliskie³?

POSTAWY WOBEC AUTORYTARYZMU POLITYCZNEGO

Postawy wobec autorytaryzmu politycznego badaliśmy w sposób pośredni, prosząc ankietowanych o wyrażenie swojego stosunku do siedmiu stwierdzeń, z których każde opisywało jakąś formę podporządkowania się władzy i ograniczenia wolności słowa – sprzecznego z wartościami demokratycznymi oraz prawami i swobodami obywatelskimi.

¹ Por. komunikat CBOS „Opinie o demokracji po wyborach parlamentarnych”, listopad 2011 (oprac. M. Feliksiak).

² Por. np. T. Adorno, *Osobowość autorytarne*, Warszawa 2010, Polskie Wydawnictwo Naukowe; B. Altemeyer, *Right-wing authoritarianism*, Winnipeg 1981, University of Manitoba Press; B. Altemeyer, *The authoritarians*, Winnipeg 2006, Bob Altemeyer.

³ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (265) przeprowadzono w dniach 14 – 20 czerwca 2012 roku na liczącej 1013 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

Ponad połowa respondentów (53%) twierdzi, że radykalnym i skrajnym ugrupowaniom politycznym nie powinno się pozwalać na organizowanie demonstracji, ponieważ często zakłócają one porządek publiczny. Więcej zwolenników niż przeciwników ma także opinia, iż wolność słowa nie jest nic warta, jeśli oznacza, że musimy pogodzić się z niebezpieczeństwem, jakie stwarzają skrajne poglądy polityczne (47% wobec 30%) oraz że lepiej żyć w zdyscyplinowanym społeczeństwie, niż dawać ludziom wiele swobód, które mogą okazać się destrukcyjne (46% wobec 41%).

Polacy są podzieleni w kwestii przyzwolenia na krytykę rządu przez przebywających w naszym kraju cudzoziemców (po 46% aprobaty i dezaprobaty). Najwięcej ankietowanych nie zgadza się natomiast na ograniczanie wolności słowa w sytuacji, gdy nie stanowi ona zagrożenia dla bezpieczeństwa publicznego: 46% odrzuca nietolerancję wobec mniejszościowych poglądów politycznych, 52% nie aprobuje stwierdzenia, że prawo do własnych opinii jest dzisiaj zbyt daleko posunięte, 66% zaś nie zgadza się z poglądem, że nie powinno się wysłuchiwać ludzi, którym nie podoba się sposób życia w naszym kraju.

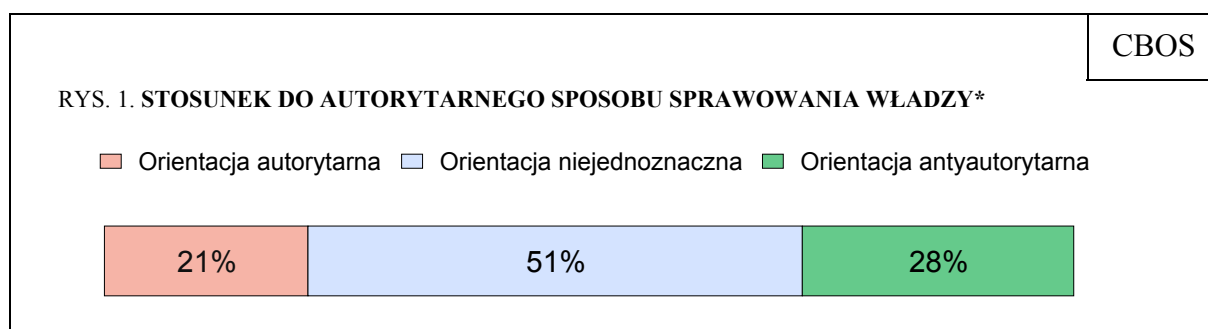
Tabela 1

Proszę powiedzieć, czy zgadza się Pan(i) czy nie zgadza z wymienionymi stwierdzeniami:	Zgadzam się*	Nie zgadzam się*	Trudno powiedzieć
	w procentach		
- radykalnym i skrajnym ugrupowaniom politycznym nie powinno się pozwalać na organizowanie demonstracji, ponieważ często zakłócają one porządek publiczny	53	36	11
- wolność słowa nie jest nic warta, jeśli oznacza, że musimy pogodzić się z niebezpieczeństwem, jakie stwarzają dla społeczeństwa skrajne poglądy polityczne	47	30	23
- lepiej żyć w zdyscyplinowanym społeczeństwie, niż dawać ludziom wiele swobód, bo to może być destrukcyjne	46	41	13
- cudzoziemcy, którzy nie akceptują naszego rządu i krytykują go, nie powinni tutaj pozostawać	46	46	8
- społeczeństwo nie powinno tolerować poglądów politycznych, które zdecydowanie różnią się od poglądów większości	36	46	18
- realizacja zasady, że każdy ma prawo do własnych opinii, jest dzisiaj zbyt daleko posunięta	35	52	13
- nie powinno się wysłuchiwać ludzi, którym nie podoba się sposób życia w naszym kraju	25	66	9
* Połączono odpowiedzi „zdecydowanie się zgadzam” i „raczej się zgadzam” oraz „zdecydowanie się nie zgadzam” i „raczej się nie zgadzam”			

Odpowiedzi na poszczególne pytania są ze sobą silnie powiązane (α Cronbacha = 0,79; $p < 0,05$). Duża korelacja między deklaracjami badanych dowodzi

jednowymiarowości zadawanych im pytań i uzasadnia budowę indeksu autorytaryzmu politycznego – złożonego wskaźnika informującego o ogólnym stosunku ankietowanych do autorytarne sposobu sprawowania władzy.

Okazuje się, że orientacja autorytarna jest wśród Polaków stosunkowo rzadka – aprobatę co najmniej pięciu z siedmiu przedstawionych stwierdzeń wyraża jedna piąta badanych (21%). Ponad jedna czwarta (28%) ma poglądy antyautorytarne (odrzuca pięć bądź więcej stwierdzeń), a nieco ponad połowa (51%) – niejednoznaczne.

* Na orientację autorytarną wskazuje aprobatą co najmniej pięciu z siedmiu stwierdzeń, na orientację antyautorytarną – dezaprobatą co najmniej pięciu z siedmiu stwierdzeń, a na orientację niejednoznaczną – wszystkie pozostałe konfiguracje odpowiedzi (akceptacja części stwierdzeń przy jednoczesnym odrzuceniu innych bądź braku wyrobionego zdania o nich)

Stosunek do autorytarnej formy rządów jest wyraźnie zróżnicowany społecznie. Jej negatywnej ocenie sprzyja młodszy wiek, zamieszkiwanie w większej aglomeracji, lepsze wykształcenie i sytuacja materialna, a także wyższa pozycja zawodowa. W grupach, w których dezaprobatą ograniczania praw i wolności obywatelskich deklarowana jest relatywnie rzadziej, mniejszy odsetek badanych o orientacji antyautorytarnej wiąże się zwykle nie tyle z częstszą postawą autorytarną, ile z większym odsetkiem tych, którzy nie mają jednoznacznych poglądów na ten temat.

Poparcie dla autorytaryzmu politycznego nieco częściej niż prawicowcy i centrowcy wyrażają respondenci o lewicowych poglądach politycznych, a w elektoratach partyjnych – ankietowani sympatyzujący z SLD.

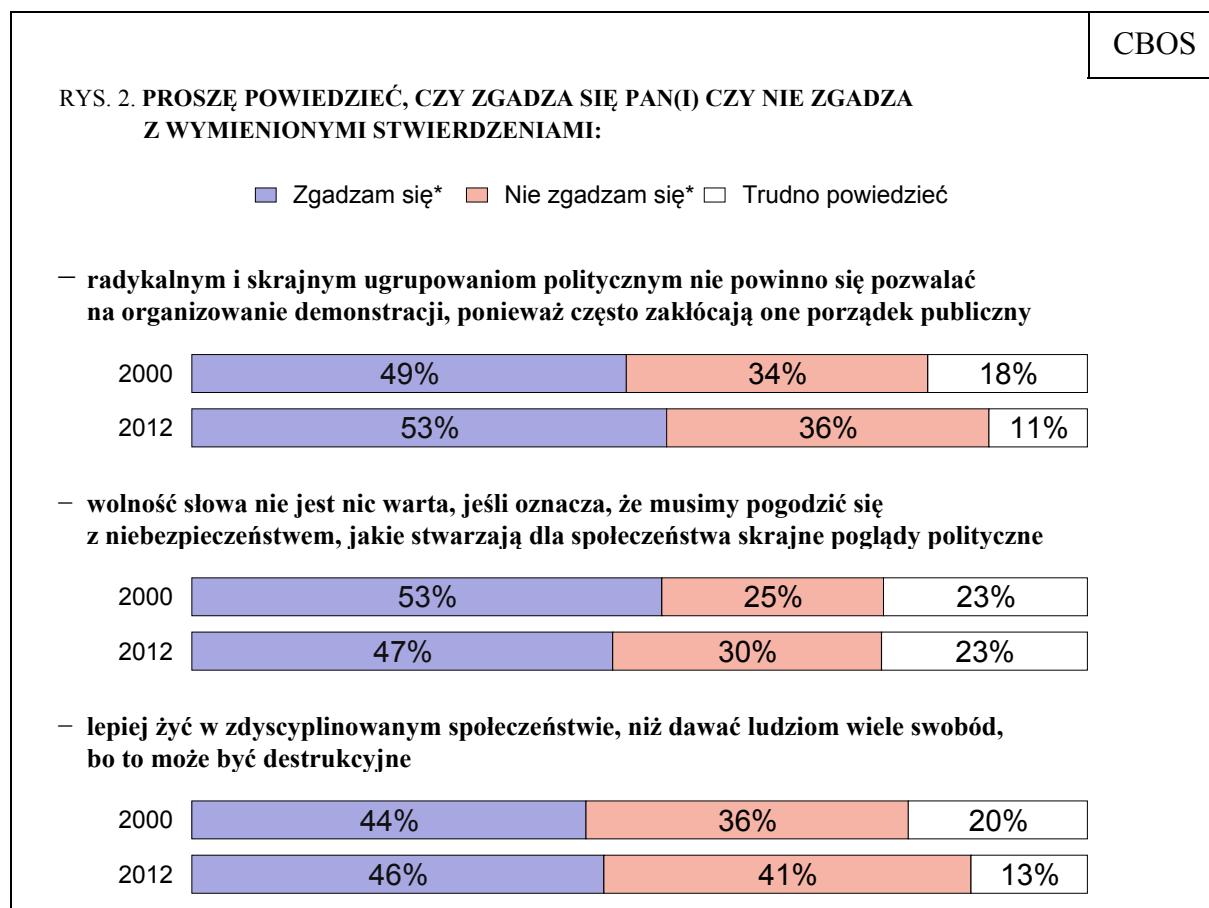
Tabela 2. Stosunek do autorytarnego sposobu sprawowania władzy

Grupy społeczno-demograficzne		Orientacja autorytarna	Orientacja niejednoznaczna	Orientacja antyautorytarna
		w procentach		
Ogółem		21	51	28
Płeć	Mężczyźni	22	45	32
	Kobiety	20	55	25
Wiek	18-24 lata	15	48	38
	25-34	16	47	37
	35-44	15	48	36
	45-54	21	49	30
	55-64	31	50	19
	65 lat i więcej	28	60	11
Miejsce zamieszkania	Wieś	20	59	21
	Miasto do 20 tys.	23	45	32
	20-100 tys.	25	45	30
	101-500 tys.	22	48	30
	501 tys. i więcej mieszk.	15	42	43
Wykształcenie	Podstawowe	25	61	14
	Zasadnicze zawodowe	21	62	17
	Średnie	23	44	33
	Wyższe	13	37	49
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	13	31	55
	Średni personel, technicy	20	39	41
	Pracownicy adm.-biurowi	23	39	38
	Pracownicy usług	14	54	32
	Robotnicy wykwalifikowani	18	54	29
	Robotnicy niewykwalifik.	41	46	13
	Rolnicy	19	68	12
	Pracujący na własny rach.	17	45	38
Bierni zawodowo	Renciści	25	57	18
	Emeryci	28	55	17
	Uczniowie i studenci	12	42	46
	Bezrobotni	24	52	24
	Gospodynie domowe i inni	18	66	16
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	20	40	40
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	21	45	35
	sekt. pryw. poza rolnict.	17	45	39
	prywatnym gosp. rolnym	20	65	15
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	21	51	28
	501-750	17	50	33
	751-1000	16	45	39
	1001-1500	30	31	39
	Powyżej 1500 zł	25	31	44
Ocena własnych war. mater.	Złe	21	61	19
	Średnie	23	53	24
	Dobre	20	44	36
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	20	54	26
	Raz w tygodniu	23	53	24
	1-2 razy w miesiącu	24	55	22
	Kilka razy w roku	18	47	35
	W ogóle nie uczestniczy	17	39	44
Poglądy polityczne	Lewica	31	36	34
	Centrum	21	48	32
	Prawica	21	46	33
	Trudno powiedzieć	15	72	14
Elektoraty*	PO	23	41	36
	PiS	14	52	34
	SLD	31	41	28

* Określone na podstawie deklaracji głosowania w ewentualnych wyborach parlamentarnych; przedstawiono dane dla elektoratów dostatecznie reprezentowanych w próbie

ORIENTACJE AUTORYTARNE W LATACH 2000 I 2012

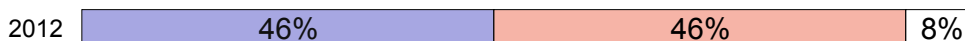
Od roku 2000 przybyło osób przekonanych, że radykalnym i skrajnym ugrupowaniom politycznym nie powinno się pozwalać na organizowanie demonstracji, ponieważ często zakłócają one porządek publiczny (wzrost o 4 punkty procentowe), a ubyło zwolenników opinii, iż wolność słowa nie jest nic warta, jeśli oznacza, że musimy pogodzić się z niebezpieczeństwem, jakie stwarzają dla społeczeństwa skrajne poglądy polityczne (spadek o 6 punktów). Chociaż w ostatnich dwunastu latach nie zmienił się istotnie stopień akceptacji pozostałych stwierdzeń – tak jak we wcześniejszym pomiarze respondenci zwykle odrzucają ograniczenia nieuzasadnione względami bezpieczeństwa – wzrosła w tym czasie ich dezaprobaty, a zmniejszył się odsetek osób niemających wyrobionego zdania.

RYS. 2 (cd.). **PROSZĘ POWIEDZIEĆ, CZY ZGADZA SIĘ PAN(I) CZY NIE ZGADZA Z WYMIENIONYMI STWIERDZENIAMI:**

■ Zgadzam się* ■ Nie zgadzam się* □ Trudno powiedzieć

– **cudzoziemcy, którzy nie akceptują naszego rządu i krytykują go, nie powinni tutaj pozostawać**

– **społeczeństwo nie powinno tolerować poglądów politycznych, które zdecydowanie różnią się od poglądów większości**

– **realizacja zasady, że każdy ma prawo do własnych opinii, jest dzisiaj zbyt daleko posunięta**

– **nie powinno się wysłuchiwać ludzi, którym nie podoba się sposób życia w naszym kraju**

* Połączono odpowiedzi „zdecydowanie się zgadzam” i „raczej się zgadzam” oraz „zdecydowanie się nie zgadzam” i „raczej się nie zgadzam”

W ujęciu całościowym, w ciągu dwunastu lat nieco zwiększyła się grupa ankietowanych przyjmujących postawę antyautorytarną (o 4 punkty procentowe), natomiast zmniejszył się odsetek osób o orientacji autorytarnej (o 3 punkty).

Tabela 3

Stosunek do autorytarnego sposobu sprawowania władzy	III 2000	VI 2012
	w procentach	
Orientacja autorytarna	24	21
Orientacja niejednoznaczna	52	51
Orientacja antyautorytarna	24	28

* Orientację autorytarną wskazuje aprobatą co najmniej pięciu z siedmiu stwierdzeń, orientację antyautorytarną – dezaprobatą co najmniej pięciu z siedmiu stwierdzeń, a orientację niejednoznaczną – wszystkie pozostałe konfiguracje odpowiedzi (akceptacja części stwierdzeń przy jednoczesnym odrzuceniu innych bądź braku wyrobionego zdania o nich)

Chociaż w ostatnich dwunastu latach w polskim społeczeństwie umocniły się tendencje antyautorytarne, przeważająca część badanych nadal nie ma jednoznacznego stosunku do niedemokratycznego sposobu sprawowania władzy, a ogólne przyzwolenie na ograniczanie praw i wolności obywatelskich uzależnia od przyświecających mu motywacji.

Wbrew obiegowej opinii, aprobacie elitaryzmu oraz relatywnie mniejszych swobód sprzyjają lewicowe poglądy polityczne. Postawę autorytarną zdecydowanie najczęściej odrzucają natomiast ludzie młodzi, dobrze wykształceni i sytuowani oraz mieszkańcy dużych miast.

Opracowała
Natalia HIPSZ